

versenybeszámoló nem látott soha napvilágot.

Ennek ellenére, zeneírói pályámnak felnőtté avató első eseménye ez a Bartók Bélával való találkozásom volt."

S hogy az emlékezésnek milyen becses tárnáit aknázhatja ki az irodalomtörténész olvasó, arra elég csak név szerint említeni a memoárkötet további néhány szereplőjét: Kosztolányi, Móricz, Babits, Karinthy.

Már Babitsnak feltűnt, hogy szerzőnk milyen szépen beszél magyarul: valóban olyan szépen ír magyarul, román létére, hogy magyarok is megirigyelhetik.

A szerző írói léte eleven cáfolata minden sovinizmusnak. A magyar irodalomtörténész kutatók hálásak lehetnek neki, hogy becses emlékmorzsáit ilyen vonzó formában örököltette meg.

Varga József

Krammer Jenő: Ödön v. Horváth. Bp. 1971. Akadémiai K. 166. 1 (Modern Filológiai Füzetek 13.)

1971-ben mutatta be a Vigszínház Ödön von Horváth különös hangvételű, lírából, nosztalgiaiból, gyűlölködő szatírából szövött színművét, a *Mesél a bécsi erdőt*. Miként a darab parádés bukása, a rendezői és a nézőtéri értetlenség is mutatja — Ödön von Horváth drámái sem korábban, sem azóta nem találak visszhangra a hazai közönségnél.

Krammer Jenő kismonográfiája (amely a szerzőnek 1969-ben német nyelven megjelent Horváth-monográfiáján alapszik) az irodalomtörténetírás síkján vállalkozik arra, hogy megismertesse és megszerettesse Ödön von Horváthot a magyar közönséggel. Nem könnyű vállalkozás, hiszen elsősorban „a pusztába kiáltott szó” veszélye fenyegeti a szerzőt. Horváth műveinek még kis része sem jelent meg magyar fordításban, eltekintve a fenti színműtől és néhány próza-részlettől. Krammer Jenő ezt a mű és közönsége közötti szakadékot nagyon egyszerű módszertani megoldással hidalja át. Elmeséli a művek cselekményét. S bár a megoldást irodalomtörténeti művekben nem tartjuk helyénvalónak, itt, ebben az esetben teljessen indokolt. Jogos azért is, mert a szerző a művek cselekményének ismertetése során nem marad meg a felszíni jelenségeknél, hanem ennél továbblépve általános következtetésekre, az életmű egészét érintő megállapításokra jut, mint például a *Kasimír und Karoline* c. „unheimliches Volksstück” elemzésekor.

A kismonográfiára egyébként is a módszer és a koncepció kiemelt szerepe jellemző. Krammer Jenő a „hagyományos” módszerrel dolgozik: életrajz — az életrajzba ágyazott

művek —, az életmű korszakolása, melyhez háttérként Európa 1900-tól 1937-ig terjedő történelmi korszakát vázolja fel. Módszerével célját el is éri: akik érdekel Ödön von Horváth élete és munkássága, megtudja mindazt ebből a könyvből, amire szüksége van. Ez nem utolsó sorban annak a biztos és alapos filológiai megalapozottságnak köszönhető, amelyre a szerző épít. Ez az alaposág ezenkívül személyes érdekkeltséggel, a tárgy iránti szeretettel párosul.

Mindössze két vonatkozásban marad talán némi hiányérzete az olvasónak. Az egyik Ödön von Horváth személyiségének és munkásságának értékelése, irodalomtörténeti helyének kijelölése. Bár a szerző többször utal Horváth származásából, életútjából adódó különös helyzetére, nem értett volna talán jobban hangsúlyoznia azt, hogy Horváth életműve jellegzetesen közép-európai képződmény, annak a társadalomnak a talaján jött létre, amely még magán viselte a Monarchia bélyegét, de amelyben már kezdett kibontakozni a fasizmus. Horváth anynyiban is érdekes jelensége e korszak irodalmának, hogy művei bizonyos vonatkozásaikban megkéstettek — másrészt viszont már az eljövendő korszak tragédiáját érzékeltetik. Jó néhány darabja stílusában, hangulatteremtésében, atmoszférájában — még a későbbiek is — a századforduló szecessziós, álmodozó, mesének és valóságának furcsa keverékét létrehozó világot teremti meg. Ugyanakkor színműveinek tartalmi-eszmei rétegében mindig a létező valóság, a kiábrándító jelen és a fenyegető jövő van jelen. E kettősség is egyik oka talán, hogy Horváth egyéni hangú drámairól, de nem tartozik a XX. század legnagyobbjai közé. Amit ő elmond, mások (pl. Brecht tartalmában — Becket filozófiájában és formájában) markánsabban, eredetibben tudták elmondani. Másodszori hiányérzetünk ehhez a problémakörhöz kapcsolódik: Horváth színműveinek mélyebb elemzésével rá lehetett volna mutatni arra, hogy mennyiben jelent kezdetet és mennyiben befejezést (gondolok itt a Volksstück hagyományainak — bár parodisztikus-ironikus-keserű — felújítására) az európai drámairodalomban, s arra, hogy értetlen fogadtatása Magyarországon sem véletlen. Horváth — bármennyire is vannak életének magyar vonatkozásai — kultúrájánál, életmódjánál fogva elsősorban az osztrák-német kultúrákór produktuma. Legtöbb művének témája az osztrák-német kispolgárság, annak bírálata, vágyai, álmjai, kiáltalansága. Az 1920–30-as években, bár voltak egyező vonásai, nagyon más volt már a magyar és az osztrák kispolgárság dilemmája. Horváthnak nem mindig sikerült ezt a dilemmát általánosan, egzakttul, mindenkit érintően megfogalmaznia. Jelentőségét ezért leginkább

egyik méltatójával egyetértésben úgy fogalmaznánk meg, hogy Horváth volt Közép-Európában azok egyike, akik a fasizmus kifejlődését még kezdeti stádiumában felismerték, és ezt a művészet eszközeivel konstatálták.

Kajtár Mária

Réz Pál: Szomory Dezső alkotásai és vallomásai tükrében. Bp. 1971. Szépirodalmi K. 296 l.

Kevés magyar író van, akinek munkássága körül oly heves kritikai csatározások zajlottak volna le, mint Szomory Dezső életműve körül. Kosztolányiban Szomory „minden írása a nagyság varázsát és szédületét keltette fel”, Horváth János viszont ingerülten utasította el Szomory „nyelvbéli jöttmentességét”, „sültidegen mondatszerkesztését”, amely — Horváth szerint — „felforrálja a vért és ostorért kiált”. Hatvány Lajos „csodálni valóan következetesnek, bővöletesnek, művészinak”, sőt „az egész világirodalomban páratlanul egyedülállóan” nevezte Szomory oeuver-jét, Kodolányi János ellenben „a magyar nyelv szelleme s legbensőbb benseje ellen elkövetett gyilkosságokat” vet Szomory szemére, majd így folytatja: „Az ő osztályának eltűnével végképp és feltámaszthatatlanul el fog tűnni művészete is, amely nem a millióké, hanem a keveseké. . .”

A 40-es évek második felének és az 50-es éveknek magyar irodalomtörténetírása is idegenkedve tekintett Szomory munkásságára, amelyet a század eleji magyar irodalom marginális jelenségnek tartott, s szinte teljes egészében a polgári esztéticizmus, a dekadencia és az arisztokratikus művészet-szemlélet körébe utalt.

Réz Pál könyve — az első önálló monográfia az íróról — nagy esztétikai érzékenységgel helyezi mérlegre Szomory kisepeikáját, nagyobb lélekzetű prózai műveit (*Harry Russel-Dorsan a francia hadszíntérről*, *Levelek egy barátnömhöz*, *A párizsi regény*, *Gyuri*, *Hőre tanár úr*), valamint értékes (*Bella*, *Hermelin*, *II. József* stb.) és kevésbé sikerült drámáit (*Mária Antónia*, *A rajongó Bolzay-lány*, *Bodnár Lujza*, *Sába királynője* stb.).

Különösen figyelemreméltóak a könyvnek azok a passzusai, amelyek Szomory iróniájával, groteszk humorával és nyelvvel, szecessziós, barokkos, zenei hatásokra törekvő stílusával foglalkoznak. Réz nem tagadja, hogy „Szomory elbeszéléseinek és drámáinak nyelvében akad hibás, magyartalan szófűzés, fordulat” és hogy az író stílusa olykor modo-

rosságba fullad. De „ezeknél a szeplőknel fontosabb, hogy Szomory nyelvi újításai szervezést alkotják annak a folyamatnak, amelynek során a magyar irodalmi nyelv túllép a nép-nemzeti iskola gyakorlatán. Túllép azért, mert új tartalmakat kíván közvetíteni és kifejezni. . .” Réz Pál utal Szomory mondatainak, metaforáinak, hasonlatainak („a két halántékomon fölborult temetőik lüktettek”, „Az életem olyan pazar és dús, mintha tele volnék aggatva szőlőfürtökkel belülről!” stb.) az avantgarde irányzatok stílusterkvéseivel való találkozására is. Aligha volt véletlen, hogy a Kassák szerkesztette *A Tett* munkatársa: Komját Aladár megkülönböztetett nagybecsüléssel irt Szomoryról: „A magunkénak valljuk egészen . . . a legnagyobbakra emlékeztető jelenítő erejéért.”

Réz Pál könyve inkább irodalomnépszerűsítő, ismeretterjesztő mű, mégis: elmélyült műelemzéseivel és számos új megállapításával értékesen gazdagítja irodalomtörténetírásunkat.

A könyvben egyetlen apróbb tárgyi tévedésre bukkantunk: Réz „Iványi Grünwald öngyilkosságáról” beszél a 31. lapon. Nem Iványi Grünwald Béla festőművész követett el azonban öngyilkosságot (s nem is fia: ifj. Iványi Grünwald Béla történész), hanem Grünwald Béla (1839—1891) publicista, politikai író.

Érdeemes lett volna talán néhány mondatban kitérni Szomory emlékezetes képzőművészeti cikkeire, tárlat-beszámolóira (*Szőnyi István kiállítása a Fränkel-szalomban*, *Az Est*, 1937. október 16-i szám; *Csók István a Fränkel-szalomban*, *Az Est*, 1937. december 17-i szám; *Magyar-Mannheimer emlékkiállítás és Kernstok Károly gyűjteménye az Ernst-múzeumban*, *Az Est*, 1938. március 13-i szám stb.) is.

Szomory barátainak egyike, Szűcs György a *Szép Szó* Almanachban (1945) közölt — *Szomory Dezső halálára* című — visszaemlékezésében beszámolt az író életének utolsó időszakáról. Szűcs szerint 1944 októberében Szomory ezeket mondta: „Ha az egész világ itt körülöttem a halálotom sóhajtozza, — mégis élni fogok! Élni, még élni sokáig. . .”

A párizsi regény 1957., majd 1969. évi új kiadása, a Szomory-novellákból készült *Az Irgalom Hegyén* című válogatás (1964), szindarabjainak gyakori felújításai, a születése centenáriumi (1969) leleplezett emléktábla és most Réz Pál — Szomorynak bizonyára sok új hívet, sok újabb olvasót szerző — kitűnő könyve is arra a reményre jogosít, hogy az író — műveiben — „élni fog, élni, még igen sokáig.”

Dévényi Iván